

ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ ЛІКВІДНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

У статті розглядаються елементи та послідовність управління банківськими ризиками, зокрема ризиком ліквідності, що безпосередньо впливають на діяльність банку; та досліджуються методи оцінки і управління даним ризиком для проведення ефективної політики банку

Ключові слова: банківські ризики, ліквідність, комерційний банк

Постановка проблеми. Стратегія управління ризиками є важливою компонентою банківського менеджменту, оскільки вона повинна забезпечити мінімізацію можливих втрат при здійсненні банківської діяльності, яка в умовах ринкової економіки та конкуренції неможлива без ризику. Завдання банківського менеджменту полягає в тому, щоб у межах здійснюваних операцій мінімізувати ризик.

Для попередження загрози краху необхідна системна, постійна і копійка робота, спрямована на аналіз, оцінку та управління ризиками можливих втрат як за окремими операціями банку, так і від його діяльності в цілому. Впоратися із цим надскладним завданням можна, лише розробивши і впровадивши систему управління ризиками.

В даній статті проводиться дослідження і оцінка існуючих методів управління ризиками з метою створення найбільш адаптованої до економічних умов України, зручної і повної системи управління банківськими ризиками.

У сучасних економічних умовах в Україні здійснений перехід до принципово нових економічних відносин, який зумовив необхідність перетворень у банківській сфері. Сутність цих перетворень полягає у застосуванні комплексу заходів щодо забезпечення відповідності діяльності банків ринковим умовам, тобто у здійсненні нового банківського регулювання. Необхідність комплексного і системного підходу до питань організації ризик-менеджменту в українських банках зумовлена наступними факторами: стрімким розвитком банківського сектору України, зростанням кількості операцій банків, їх ускладненням, появою нових банківських продуктів; необхідністю інтеграції національного банківського сектору до міжнародної системи банківських послуг; нестійкістю економічних систем держави з перехідною економікою. Ці обставини вказують на те, що в умовах сучасної економіки України питання теми адекватного управління банківськими ризиками мають велике практичне значення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених з питань ризиків у банківській діяльності дозволив зробити висновок про те, що, дійсно, дуже багато вчених намагаються знайти рішення проблеми грамотного й ефективного управління ризиками. Над даною проблемою, зокрема, працювали такі економісти, як Н.В. Шаркаді, В.Г. Тичина, Л.О. Примостка, Н.Т. Шульга, П.С. Гармидаров, Л.Д. Слобода, С.М. Фабер [4-6, 8-10] та інші науковці. У працях присутні матеріали стосовно тлумачення сутності ризиків, шляхів їх класифікації, наводяться різноманітні показники і методи оцінки рівня ризику, притаманному конкретній банківській установі чи банківській системі України в цілому. Водночас проблема розробки комплексної моделі управління

ризиками банківської діяльності висвітлена і досліджена недостатньо. Відповідно до встановлених актуальних проблем з питання наукової обґрунтованості управління банківськими ризиками була визначена тема, і поставлене завдання дослідження.

Мета дослідження. Завдання статті полягає у визначенні впливу ризику ліквідності на загальну діяльність фінансово-кредитної установи, у дослідженні елементів та послідовності управління даним ризиком, а також у формуванні комплексного підходу до управління ризиком ліквідності із застосуванням геп-аналізу.

Виклад основного матеріалу. Теорії і практиці управління економічними ризиками в зарубіжних країнах протягом останнього півстоліття приділяється підвищена увага, особливо в контексті банківської діяльності, а управління ризиками традиційно розглядається як ключовий елемент менеджменту. На даний момент науковцями розроблено багато методів управління ризиком, серед яких коефіцієнтний метод (або метод показників ліквідності), метод структури коштів, метод співставлення строків платежу тощо.

Проте на сьогодні для банківської системи України існує тільки одна офіційна методика аналізу ліквідності – методика коефіцієнтного аналізу діяльності комерційних банків [3]. Зрозуміло, що такий аналіз є дещо обмеженим і потребує доповнення, так як він не дає повної картини рівня ризикових позицій комерційного банку.

Оскільки банк постійно бере в позику кошти для підтримки довгострокових активів, при чому ресурси купуються на короткостроковому ринку (де вони дешевші) і продаються на довгостроковому (де вони дорожчі), він постійно ризикує опинитися у ситуації кризи ліквідності. Тому, банку бажано і необхідно регулярно проводити аналіз ступеня ліквідності активів і ступеня затребування пасивів з метою запобігання кризи неможливості сплати своїх зобов'язань чи зниження прибутковості власних ресурсів через надмірну ліквідність, тобто виникнення ризику трансформації.

Проблему визначення оптимального розміру розриву між балансовою вартістю активів і балансовою вартістю пасивів і покликаний вирішувати геп-аналіз. Геп – це розрив між балансовою вартістю активів і балансовою вартістю пасивів для кожного проміжку часу. Співставлення активів і пасивів дає можливість передбачати надходження грошових коштів, а також виявляти перевищення чи недолік їх у майбутньому. Даний метод застосовується багатьма західними центральними банками, наприклад, Банком Англії, а також багатьма західними комерційними банками як головний інструмент управління ліквідністю банку.

Тож перейдемо безпосередньо до самого аналізу. Розрахунки проводитимуться на основі використання даних аналітичного обліку КБ “Кредитпромбанк” [7]. Розглянемо процес підготовки рознесення активів і пасивів за строками. В табл. 1 наведено розподіл активів і пасивів за строками надходження і погашення відповідно до даних балансу і аналітичного обліку звітного 2005 року.

Таблиця 1. Строки настання платежів за активами і погашення за пасивами балансу КБ “Кредитпромбанк” за 2011 рік (млн.грн.)

АКТИВИ	Разом	Строки платежів за договорами			
		до 1 міс.	1-3 міс.	3-6 міс.	більше 6 міс.
1. Каса	1077	1077			
2. Кошти в НБУ	1125	1125			
3. Міжбанк	1909	476	188	609	636
4. ОВГЗ	71		21	32	18
5. Кредити	16040	2672	5525	6328	1515

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6
6. Цінні папери	964				964
7. Інші активи	640				640
Разом активів	21826	5350	5734	6969	3773
ПАСИВИ	Разом	Строки погашення зобов'язань за договорами			
		до 1 міс.	1-3 міс.	3-6 міс.	більше 6 міс.
1. Кошти "до запитання"	6516	6516			
2. Строкові вклади	9884		6534	2034	1316
3. Міжбанк	1798	492	557	378	371
4. Статутний і резервний фонд	1414				1414
5. Інші пасиви	2214				2214
Разом пасивів	21826	7008	7091	2412	5315
Чистий розрив		-1658	-1357	4557	-1542
Кумулятивний розрив		-1658	-3015	1542	0

Далі розглянемо процес підготовки розшифровки активів і пасивів за строками для побудови таблиці реального настання платежів на наступний період з поправкою на прогнозовані зміни у балансі.

Тож, перейдемо до розшифровки статей активів балансу за строками:

– каса: з готівки виділено резерв у сумі 862 млн. грн. (80%), резерв віднесено на строк більше 1 року;

– кошти в НБУ: розносяться за аналогічним принципом;

– міжбанк: ці вкладення характеризуються низьким рівнем ризику недотримання умов договору, тому строки настання платежів практично не коректуються;

– ОВГЗ: відносяться до активів з високим рівнем ліквідності, тому строки настання цих платежів також можуть не коректуватися;

– цінні папери: це форми довгострокових інвестицій, і банки не прагнуть звільнитися від них;

– інші активи: це різноманітні форми довгострокових неліквідних вкладень, тому їх віднесено до розділу більше 6 місяців.

– Тепер розшифруємо пасиви за строками:

– кошти „до запитання”: в даному прикладі прийнято, що 80% пасивів характеризується місячною стабільністю (такого роду пропозиції мають бути основані на статистичних аналізах);

– строкові вклади: зазвичай розносяться за строками погашення;

– міжбанк: дані ресурси характеризуються низьким рівнем недотримання умов договору, тому строки настання платежів практично не коректуються;

– статутний і резервний фонд: відображені за строком більше 6 місяців як довгострокові ресурси;

– інші пасиви: охоплюють зобов'язання строком погашення більше 6 місяців, тому періоди виплат не модифікуються.

На основі вищевикладеної інформації будується табл. 2.

Таблиця 2. Очікувані дійсні строки настання платежів за активами і виплат за пасивами банку на 2012 рік (млн. грн.)

АКТИВИ	Разом	Строки платежів за договорами			
		до 1 міс.	1-3 міс.	3-6 міс.	більше 6 міс.
1. Каса	1077	215			862

Продовження табл. 2.

1	2	3	4	5	6
2. Кошти в НБУ	1125	844			281
3. Міжбанк	1909	476	188	609	636
4. ОВГЗ	71		21	32	18
5. Кредити	16040	2055	4758	6737	2314
6. ЦП	964				964
7. Інші активи	640				640
Разом активів	21826	3590	4967	7378	5715
ПАСИВИ	Разом	Строки погашення зобов'язань за договорами			
		до 1 міс.	1-3 міс.	3-6 міс.	більше 6 міс.
1	2	3	4	5	6
1. Кошти "до запитання"	6516	977	326	5213	
2. Строкові вклади	9884		4284	4284	1316
3. Міжбанк	1798	492	557	378	371
4. Статутний і резервний фонд	1414				1414
5. Інші пасиви	2214				2214
Разом пасивів	21826	1469	5167	9875	5315
Чистий розрив		2121	-200	-2497	400
Кумулятивний розрив		-1658	-1858	-4355	-3955

У табл. 2 зображено дійсні строки настання платежів за активами і виплат за пасивами, а також здійснено розрахунок чистого розриву (різниці між активами і пасивами за кожним строком). Крім того на кожному терміні розраховано величину кумулятивного розриву (чистий розрив наростаючим підсумком) для визначення впливу існуючого розриву на майбутній стан ліквідності банку.

Для наочності отриманих результатів за даними табл. 2 побудуємо діаграму, яка зображує балансові терміни погашення (рис. 1).

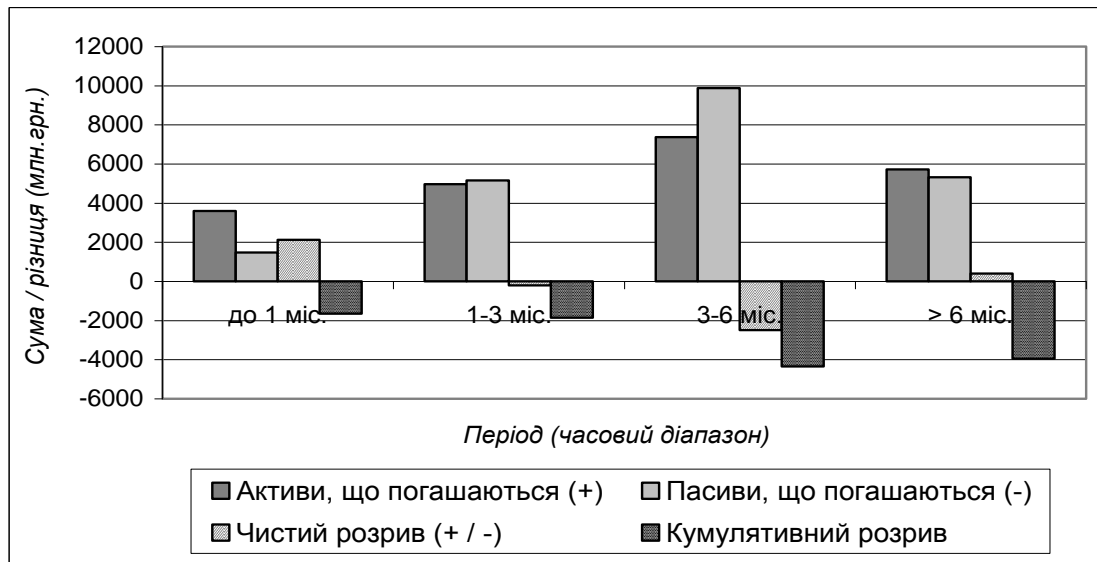

Рис. 1. Балансові терміни погашення

Тож, як бачимо, розрахунки показали, що очікуваний кумулятивний геп на 2012 рік для КБ "Кредитпромбанк" може скласти близько – 4000 млн. грн., а саме, – 3955 млн. грн. Розрив є негативним, тобто зобов'язання перевищують вимоги. Такий стан речей приховує в собі деяку небезпеку для банку опинитися у кризі ліквідності при найбільш несприятливому розвитку подій. Для захисту своїх

ресурсів і збереження позиції на ринку банку буде недостатнім просто утримувати резерв у розмірі, рівному прогнозованому зазначенню гепу. Справа в тому, що зберігаючи достатній запас готівки, а саме, близько 5000 млн. грн., у вигляді ліквідних активів для підстраховки на випадок виникнення дефіциту ліквідності, банк стикається з проблемою зниження рівня прибутковості. Вирішенням проблеми у даному випадку може стати деяка реструктуризація активів і пасивів з метою недопущення сильної трансформації надкоротких пасивів у наддовгі активи. Отже, для покриття дефіциту ліквідності банку необхідно нарощувати стабільну частину залучених ресурсів. Але ж водночас значний приріст строкових вкладів знижує прибутковість операцій банку, тому банку необхідно ще й переглянути й структуру активів. Додатковим фактором підтримки ліквідності й оптимального формування залучених ресурсів комерційного банку є: обмеження розміру кредиту, наданому одному позичальнику часткою власних коштів банку, диверсифікація кредитного портфеля.

Отже, проведений комплексний аналіз ризику ліквідності для КБ "Кредитпромбанк" дозволяє зробити висновок щодо пріоритетних заходів у випадку реалізації прогнозу. Таким чином, на даному етапі політика "Кредитпромбанку" має бути максимально сконцентрована на підтримці достатнього обсягу ліквідних ресурсів, а також проведенні продуманої політики щодо залучення строкових вкладів, можливо короткострокових (до трьох місяців), для того, щоб не зашкодити запланованому на поточний рік рівню прибутковості. При цьому банк постійно має проводити аналіз структури активів і пасивів за строками погашення, оскільки на найближчий термін існує реальна загроза збільшення величини ризику ліквідності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі проведеного дослідження можна зробити деякі висновки щодо доцільності та ефективності проведення банком геп-аналізу з метою управління ризиком ліквідності:

- цей метод дозволяє детально відобразити структуру активів і пасивів за строками їх виконання і ризиками;
- активи і пасиви розглядаються як "потoki";
- геп-аналіз дає можливість оцінити надходження грошових коштів, виявляти перевищення чи нестачу коштів на різних етапах у майбутньому;
- такий підхід відображає суттєвість впливу накопиченого ризику за попередні періоди на майбутній стан ліквідності;
- нормування резервів, розраховане на основі цього аналізу, дозволяє доволі легко опрацювати рішення і заходи щодо поліпшення стану ліквідності, реструктуризації активів і пасивів банку;
- цей інструмент дозволяє оцінити перспективний стан розривів при здійсненні у майбутньому якихось операцій;
- метод є наочним і простим у застосуванні.

Проте одним з недоліків даного підходу є те, що його реалізація потребує достатнього рівня автоматизації банку і конкретних технологій роботи. Варто зазначити, що на даний момент КБ "Кредитпромбанк", на жаль, не має спеціалізованої програми для аналізу статистичних даних, необхідних для якісного проведення геп-аналізу. Крім того, встановлення і розробка нормативних обмежень за розривами ліквідності – це процес тривалого практичного досвіду і спостереження. Полегшити цю задачу так само може тільки впровадження новітніх систем автоматизації і технологій роботи.

Список використаних літературних джерел:

1. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 р. № 2121-III // Урядовий кур’єр. – 2001. – № 1. – с. 4-13.
2. Постанова “Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні” від 28.08.2001 р. № 368 // <http://www.rada.kiev.ua>
3. *Версаль Н.І.* Показники ефективності банківської діяльності: (Україна) // Фінанси України. – 2010. – № 7. – с. 96-101.
4. *Гармидаров П.П.* Ризик-менеджмент у банку. // Регіональна економіка. – 2008. – № 4.
5. *Демченко Ю., Савчук С.* Актуальність ризик-менеджменту в банках. // Вісник НБУ. – 2009. – № 8.
6. Кредитний ризик комерційного банку: Навч. посібн. / В.В. Вітлінський, О.В. Пернарівський, Я.С. Наконечний, Г.І. Великоіваненко; за ред. В.В. Вітлінського. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2008. – 251 с.
7. *Кузнецова Л.А.* Фінансова звітність КБ “Кредитпромбанк ” // ПриватБанкер. – 2011. – 5 травня, с. 2.
8. *Пернарівський О.* Аналіз, оцінка та способи зниження банківських ризиків. // Вісник НБУ. – 2004. – № 4.
9. *Слобода Л.* Класифікація та характеристика чинників кредитних ризиків банківських установ. // Регіональна економіка. – 2005. – № 1.
10. *Фабер С., Карчева Г.* Фінансовий стан та основні проблеми в діяльності банків у 2011 році. // вісник НБУ. – 2012. – № 3.

КУЩИК Анатолій Петрович – кандидат економічних наук, доцент Запорізького національного університету.

Стаття надійшла до редакції 19.10.2012 р.